

„Uzoran mladi intelektualac“ na stranicama „Studentskog lista“ 1945–1950.

Glavna zadaća svih medija u totalitarnim društvima je propaganda službene državne ideologije, a s ciljem oblikovanja nove društvene zbilje po vlastitom nacrtu. Cilj rada je proučiti na koji je način Komunistička partija Hrvatske provodila propagandnu kampanju preko „Studentskog lista“, organa Narodne studentske omladine Sveučilišta u Zagrebu, između 1945. i 1950. godine, razdoblju neposredno nakon preuzimanja vlasti koje je zahtijevalo redefiniranje većine dotadašnjih društvenih normi i vrednota. Narodnoj studentskoj omladini je namijenjena zadaća omasovljenja i popularizacije nove kulturne matrice među studentskom populacijom te su, stoga, dominantne teme o kojima list piše motiviranje studenata za sudjelovanje u radnim akcijama, izgradnja novog jugoslavenskog nacionalizma i agitacija na Sveučilištu.

Uvod

Jedna od češćih tema medijskih istraživanja jest pitanje moći medija, njihovih uloga i učinaka kao sredstava kulture. Jesu li mediji tek puka propagandna sredstva ili istinska snaga koja oblikuje svijest javnosti određivanjem što je vijest i prikazivanjem događaja na vlastiti način?¹ Teoretičar medija H. M. McLuhan upravo tisak imenuje medijem koji se, posredstvom mozaika, pretvara u sliku ili poprečni presjek zajednice i time agencijom koji povezuje individuu sa stajalištima skupine.² Zahvaljujući mogućnosti „pravljene vijesti“ tisak ima moć oblikovanja javnog mnijenja. Preuzimajući 1945. godine vlast, KPJ postaje, kako je D. Bilandžić slikovito naziva, „srcem i mozgom društvenog sustava“,³ jer teži uspostaviti potpunu kontrolu nad cjelokupnim stvaralaštvom u području kulture, umjetnosti i znanosti. Državna vlast oblikuje i propisuje sadržaj svih medija, čija temeljna zadaća postaje propaganda službene državne politike i vodstva. Ovaj će rad pokušati, metodom *case-study*, pokazati kako se ta kontrola očitovala na stranicama

¹ VOLČIĆ 2003, 35.

² McLUHAN 2008, 188.

³ BILANDŽIĆ 1999, 248.

zagrebačkog *Studentskog lista* u razdoblju između 1945. i 1950. te koje je norme i vrijednosti on prenosio javnosti, kao i uvažavanje diskrepancije koja je postojala između proklamiranja zbilje i stvarne „situacije na terenu“.

Uloge i zadaće tiska

Poznato je da svi totalitarni režimi počivaju i zasnivaju se na masovnoj podršci, a budući da je u Hrvatskoj nakon propasti NDH vlast preuzeo jednopartijski politički sustav na čelu s KPH, mislim da tu tvrdnju možemo primijeniti i u ovoj analizi. Osiguravanje masovne podrške Partiji u vremenu nakon dolaska na vlast postalo je glavna zadaća medija, posebice masama najpristupačnijega medija – tiska. Proizvodnja novih društvenih vrijednosti i legitimacija državnog poretka imperativ su za onovremene hrvatske i jugoslavenske medije.⁴

U 20. su stoljeću mediji kao cjelina postali, naglašavajući kolektivne vrijednosti, agens socijalne integracije.⁵ Već spomenuti H. M. McLuhan tvrdi da je učinak medija i psihički i društveni te naglašava da upravo novine imaju ključnu ulogu za homogenizaciju određene grupe jer su novine od svojih početaka težile sudi-oničkoj formi ne označavajući nepristranu „točku gledanja“ već sudjelovanje u procesu.⁶ Takvo „sudjelovanje u procesu“ podrazumijeva sudjelovanje medija u procesu prenošenja političke doktrine javnosti, odnosno „posredovanje politike“.⁷ Time postaju odgovorni za legitimaciju određenih ideologija pa se također može kazati da je teorija medija proučavanje stvaranja same kulture.⁸ Naglašavajući dominantne (i preferirane) kolektivne vrijednosti i socijalnu solidarnost, oni postaju agensom društvene integracije.⁹ Da bi objasnila snagu koju mediji imaju nad masama, R. Senjković se poslužila „teorijom potkožne igle“, prema kojoj poruke posredovane medijima na običnog čovjeka djeluju kao da su mu injektirane pod kožu.¹⁰ Pritom su za analizu funkcioniranja i utjecaja medija u društvu

⁴ SENJKOVIĆ 2001, 34. Istraživanje učinaka i snage medija je prošlo kroz tri „sukcesivne faze“: a) fazu otkrivanja potencijala medija masovnih komunikacija, karakterističnu za 1930-te, b) fazu otkrića selektivne percepcije, dominantnu 1950-ih i 1960-ih te c) fazu povratka konceptu moćnih masovnih medija, smještenu u kasne 1960-te godine.

⁵ CURRAN 2002, 77.

⁶ McLUHAN 2008, 187.

⁷ INGLIS 1997, 19.

⁸ STEVENSON 2002, 36-37. Masovni mediji formiraju dominantnu ideologiju jer komunikacijski sustav osigurava dominantnu simboličku zbilju proizvođači hegemonijske kodove koji je cementiraju. A ti kodovi koji reprezentiraju zbilju sakupljeni su iz limitiranog polja dominantnog diskursa, čime je ograničen domet socijalnih objašnjenja. Dakle, mediji učvršćuju norme i vrijednosti društva.

⁹ CURRAN 2002, 77.

¹⁰ SENJKOVIĆ 2008, 63.

ključni pojmovi moći i ideologije. No, također je važno naglasiti da je svakom analiziranom tekstu nužno podariti *povijesno i društveno značenje*, odnosno zapitati se što je on značio ljudima koji su ga napisali, koja je bila njihova intencija da on znači i kako je on bio shvaćen i interpretiran. Definirajući propagandu kao „organizirano uvjeravanje koje prenosi vrijednosti i ideologije istovremeno“¹¹, vidimo da su mediji ti koji uvjeravanje organiziraju i prenose publici, čime postaju *odgovorni za etabliranje određene doktrine u društvu*. Logično je da im je uloga posebno značajna u situaciji kada se treba oformiti nova javnost i novo javno mnijenje s novim društvenim vrijednostima, kao što je bila situacija u Hrvatskoj 1945. godine. Komunikolozi ocjenjuju komunikacijske modele socijalističkih zemalja „transmisijskima“, odnosno takvima koji služe prenošenju ideja partija ili državnih aparata. Kultura je tada puki „trojanski konj“ kroz kojeg se trajno prenosi politička propaganda,¹² a glavni je i konačan cilj prodor te instrumentalizirane kulture u mase i, na taj način, osiguravanje široke podrške državnoj vlasti. Takva kontrolirana upotreba revolucionarno-političke moći ali i strah od kontrarevolucije rezultirali su sveopćom kontrolom nad svim medijima, transformirajući se polako u trajno planiranje kadrova.¹³ Javnost se ovdje ne iskazuje kroz tisak, nego on, po svojoj društvenoj funkciji, javnost oblikuje prema unaprijed zamišljenom ideološkom obrascu. Uspostavljajući vladavinu nad javnošću, novine (i drugi mediji) ispunjavaju svoju osnovnu funkciju mobiliziranja javnosti i „odgajanja masa“ za socijalizam.¹⁴

Nakon Drugoga svjetskog rata jugoslavenske su vlasti došle u priliku da provedu svoju viziju sredstava masovnog komuniciranja u kojima su vidjeli „oruđa“ ili „instrumente“ za postizanje ciljeva Partije i formiranje „socijalističkog čovjeka“.¹⁵ I. Goldstein tvrdi da je Partija u prve četiri poratne godine imala očitu težnju da se razvije u totalitarnu vlast nad svim segmentima društva, naravno, po sovjetskom obrascu.¹⁶ Svoju politiku prema umjetnosti i kulturi KPJ je zasnivala na idejama međunarodne konferencije proleterskih i revolucionarnih pisaca održane 1930. godine u Harkovu (SSSR, „Harkovska škola“), koja je stvaratelje u duhovnoj sferi htjela pretvoriti u propagatore komunističke ideologije.¹⁷ Javnost je pritom „etatizirana“,¹⁸ jer je uređivačka politika zbog osiguravanja masovne podrške bila

¹¹ JOWETT – O’DONNELL 1999, 3.

¹² LUCAS 2003, 19.

¹³ MILIĆ 1978, 22.

¹⁴ SPEHNJAK 1993, 165.

¹⁵ SENJKOVIĆ 2008, 51.

¹⁶ GOLDSTEIN 2008, 409.

¹⁷ BILANDŽIĆ 1999, 240.

¹⁸ JANTOL 1980, 203.

dijelom opće politike državnog aparata. S ciljem sveobuhvatne kontrole, KPH je u srpnju 1945. osnovala jedinstven sustav na vrhu kojega je stajao partijski organ za kulturno-ideološka pitanja – Agitaciono-propagandno odjeljenje CK KPH. Ne smije se zaboraviti da je KPH radila na stvaranju „nove kulture“ primjerene zamišljenom obliku društvenog uređenja utemeljena na vladavini „radnog naroda“. Aktivnost je bila usmjerena ka uspostavi kulturno-prosvjetnog sustava koji počiva na nekoliko temeljnih odrednica: antifašizmu, ravnopravnosti naroda u Jugoslaviji, sveslavenstvu i afirmaciji socijalnih prava politički uspostavljenog radničko-seljačkog saveza.¹⁹ K. Spehnjak tvrdi da se želio stvoriti novi *common identity* koji se temelji na zajedničkim vrijednostima i zajedničkom povijesnom sjećanju.²⁰ Po „sadržaju“ kultura je trebala biti „napredna, socijalna i narodna“, što znači jasna, razumljiva i široko pristupačna.²¹ Budući da socijalistički politički sustavi daju ideologiji centralno mjesto u svojim političkim procesima, ujedno je nužna i neprestana ideologijska interpretacija cjelokupne društvene zbilje.²² B. Kašić novinama u tom razdoblju daje „inicijalnu moć“ u motiviranju revolucionarnog stvaralaštva i forsiranju „ispravnosti“ oslikavanjem epopeje narodnih masa u revolucionarnom stvaralaštvu,²³ dakle i centralnim mjestom takvoga ideologijskog interpretiranja svakodnevnice. Norme na kojima se temeljilo izdavanje novina i časopisa sadržavao je savezni *Zakon o štampi*, donesen 24. kolovoza 1945. godine, kojim su zabranjene publikacije koje šire nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, pozivaju na pobunu, vrijeđaju prijateljske zemlje, pomažu djelovanje vanjskog neprijatelja, pozivaju na neispunjavanje vojnih dužnosti, ugrožavaju državne interese i sadrže klevete na račun predstavničkih tijela države.²⁴ Pritom su tiskare prije raspačavanja morale dostaviti svoje publikacije okružnom javnom tužiocu. Doneseni su i zakon i pravilnik koji su se odnosili posebno na tisak za mlade: *Zakon o izdavanju i raspačavanju omladinske i dječje književnosti i štampe* 8. travnja 1947. te *Pravilnik o izdavanju i raspačavanju omladinske i dječje književnosti i štampe u NRH*, prema kojem je izdavač bio dužan Ministarstvu prosvjete dostavljati izdavačke planove.²⁵ Vodeći računa o odgojnoj i organizatorskoj ulozi tiska o kojoj je već bilo riječi, ujedno je zabranjena sva literatura koja nije vodila računa o državnim interesima, poput stripova i ljubavnih i kriminalističkih romana. Na popisu zabranjenih knjiga našla su se i djela Sofokla, W. Shakespearea i M. J. Zagorke te su uništeni fondovi i zbirke mnogih arhiva, biblioteka i muzeja.

¹⁹ SPEHNJAK 1993, 73.

²⁰ SPEHNJAK, 2002, 21-22.

²¹ DIMIĆ 1988, 56.

²² ZAKOŠEK 1989, 80-86.

²³ KAŠIĆ 1989, 2700-2709.

²⁴ RADELIĆ 2006, 155.

²⁵ 1945-1950. izlaze listovi za omladinu: *Horizont, Omladinski borac, Pionir i Studentski list*.

Položaj omladine i „Studentskog lista“

Za položaj omladine u poslijeratnoj Hrvatskoj jest karakteristično da se mlade određivalo prije svega ideološki: kao simboličke reprezentante društva i revolucije te kao jamce svijetle budućnosti i čuvare revolucionarnih tradicija.²⁶ Rukovodeće političke snage socijalističkih zemalja nastojale su što više razviti smisao mladih ljudi za društvenu odgovornost i učešće u upravljanju nacionalnim dobrima. Dakle, od mladih se *zahtijevalo* da budu društveno angažirani a time i integralni dio širih društvenih snaga.²⁷ Društvene akcije mladih su bile već unaprijed određene, što M. Ule naziva „transmisijom strategijom“, a ona uspješno djeluje sve dok društvo doživljava ekonomski uspjeh i dok se mladi mogu identificirati s državom.²⁸ I M. Bročić drži da je politička socijalizacija mladih u tradiciji komunističkog pokreta (i poretka) vršena po modelu izrazito subordinativnog i pasivnog utjecaja i vođenja mladih.²⁹ Suprotno tome, I. Perić tvrdi da je omladinski pokret bio autonoman činilac sa svojim posebnim zadaćama izgrađivanja i afirmiranja omladine kao političkog subjekta i njezina uključivanja u procese društvenih promjena.³⁰

U poglavljima koja slijede pokušat ću na primjeru *Studentskog lista* dokazati čije su tvrdnje točnije. Ne smijemo zaboraviti da se metaforički potencijal omladine uvećava u trenucima naročito dubokih društvenih transformacija,³¹ a poslijeratna mitologija prosperiteta na našem se tlu oslanjala upravo na „mlade snage“. Osnovna karakteristika omladinskog pokreta bila je njegova širina. Postavljao se kao općenacionalan i težio tomu da u sebe uključi sve socijalne snage koje su postojale unutar jugoslavenskih nacija, pri čemu su kao osnovne vrijednosti isticane poistovjećivanje, složnost i međusobna pomoć te socijalna integracija. Parola Komunističke omladinske organizacije Komsomola jest „Partija je naš um, čast i svijest“.³² Nije slučajnost da je Tito 31. listopada 1945. na predizborni miting u Zagrebu dekretom naredio dolazak i učenika viših razreda nekih zagrebačkih gimnazija.³³

Jedan od ključnih trenutaka u razvoju omladinskog pokreta bio je Treći kongres Narodne omladine Jugoslavije koji je održan 9 - 11. svibnja 1946. u Zagrebu. Značaj NOJ-a kao organizacije temeljio se na tri osnovna principa njezina ustrojstva: principu dobrovoljnog stupanja u organizaciju, ustrojstva organizacije na načelima

²⁶ ULE 1988, 202.

²⁷ POPOVIĆ 1965, 148.

²⁸ ULE 1988, 202.

²⁹ BROČIĆ 1988, 124.

³⁰ PERIĆ 1972, 95-106.

³¹ OSGERBI 2005, 558.

³² FEHER – HELER – MARKUŠ 1986, 280.

³³ GOLDSTEIN 2008, 415.

demokratskog centralizma te kritika i samokritika „kao pokretačka snaga života i razvitka naših omladinskih organizacija“.³⁴ Odluke Trećeg kongresa definirale su najvažnije zadatke NOJ-a:

- voditi i dalje čvrst kurs za učvršćenje organizacija, okupljajući u svojim redovima omladinu koja je još izvan organizacije,
- raditi i dalje na odgoju omladine u duhu marksizma i lenjinizma te
- mobilizirati omladinske snage u izgradnji zemlje, te u tom smislu i dalje razvijati polet omladine, dajući mu organiziraniji i planski karakter.³⁵

Studentski list, kao organ Narodne studentske omladine Sveučilišta u Zagrebu, spada, kako ih N. Chomsky klasificira, među „elitne“ medije, odnosno među one koji su usmjereni „političkom sloju“,³⁶ iz čega proizlazi da im je glavni zadatak stvaranje „odgovornih intelektualaca“ koji osiguravaju da vijesti imaju pečat „ispravnog kursa“ i tako proizvode masovni pristanak.³⁷ Dakle, *Studentski list* u razdoblju 1945–1950. ima zadaću legitimirati državnu vlast i definirati zadatke, norme i vrijednosti populacije kojoj je namijenjen, odnosno osposobiti mlade intelektualce za uzorno političko i odgojno djelovanje u novoj državi i za agitacijsko djelovanje među kolegama i vršnjacima. Dakle, pred cjelokupnom studentskom populacijom bila su dva puta: biti poslušni pripadnik Narodne studentske omladine ili to ne biti. Treće opcije nije bilo jer je neutralnost ocijenjena kao „štetočinska“.³⁸ Na Sveučilištu je stvorena dihotomija studenata između „nas“ i „njih“, apologije i opozicije. Mislim da je ovdje nužno upozoriti kako je jedan od osnovna tri principa ustrojstva NOP-a bio princip dobrovoljnog pristupanja organizaciji iako je „dobrovoljnost“ u praksi podrazumijevala obvezu.

„Uzorni mladi intelektualac“ na stranicama „Studentskog lista“

Prihvaćajući tezu da se Partija trudila stvoriti „mladu proletersku kulturu“,³⁹ motiviranje studenata za sudjelovanje na radnim akcijama i same radne akcije tema su o kojoj list piše najviše, uključujući izvješća o broju studenata na svakome pojedinom fakultetu koji su se prijavili u radne brigade te apostrofirajući rad i zajedništvo kao temeljne vrednote. Glavni je pritom slogan: „Mi gradimo prugu,

³⁴ ŽARIĆ 1972, 58.

³⁵ ŽARIĆ 1972, 58.

³⁶ U konkretnom slučaju taj sloj čine omladinci-članovi KPH i KPJ.

³⁷ CHOMSKY 2002, 32.

³⁸ „Oni koji svojim neradom onemogućavaju izvršenje petogodišnjeg plana nisu dostojni naziva narodnog studenta. Zbog lijenosti i aljkavosti njihov se postupak može nazvati štetočinstvom“ (*Studentski list*, 10. I. 1948, br. 2, str. 1).

³⁹ DIMIĆ 1988, 56.

pruga gradi nas“.⁴⁰ Uostalom, Treći kongres NOJ-a iz svibnja 1946. naglašava da je jedan od osnovnih zadataka organizacije mobilizacija mladih u obnovi i izgradnji zemlje. No, upis novih studenata-dobrovoljaca nije prolazio bez problema, o čemu svjedoči diskusija o pitanju „nediscipline i neodgovornosti članova Partije“ tijekom savjetovanja rukovodilaca fakultetskih komiteta iz 1949. godine.⁴¹ I riječi Dušana Brkića, ondašnjeg organizacijskog sekretara CK KPH, sa sastanka CK KPH održanog 12. siječnja 1945. u Topuskom svjedoče da entuzijazam u omladinskim redovima nije bio masovan kako se željelo i proklamiralo: „Kod omladine se osjeća slab elan u radu, začmalost i mrtvilo. Potrebno je naći nove forme za rad, za okupljanje i prilazak omladini“.⁴²

R. Supek piše da se tijekom radnih akcija integracija vršila u nekoliko smjerova, a uvijek u duhu stvaranja nove društvene zajednice i to:

- zbližavanjem borbenih članova s onima više pasivnim i onima kojima je bila potrebna svojevrsna „rehabilitacija“ zbog kolebljivog držanja za vrijeme okupacije,
- zbližavanje ljudi određenog grada,
- zbližavanje ljudi iz različitih društvenih slojeva i
- zbližavanje ljudi koji pripadaju različitim nacionalnostima.⁴³

Već su tada stručnjaci upozoravali da su radne akcije nerentabilne, no politički je vrh smatrao da je njihovo odgojno i političko značenje važnije od bilo čega drugoga.⁴⁴

⁴⁰ Tri najvažnije radne akcije bile su izgradnja tzv. Autoceste bratstva i jedinstva te pruga Brčko–Banovići i Šamac–Sarajevo. Student Ante Ćudina je u referatu „O radnim akcijama“ napisao sljedeće: „Dvije omladinske pruge su bile mjesto gdje se učvršćivalo bratstvo i jedinstvo svih naših naroda iskivano u toku oslobodilačkog rata. Pruge su odigrale ogromnu odgojnu ulogu. One su vidno utjecale na stvaranje moralnog lika omladine, na formiranje pravilnog odnosa omladine prema radu, odnosa druga prema drugu. Pruge su bile mjesto gdje se učvršćivala ljubav omladine prema našoj zemlji i prema našem narodu. Dvije pruge su bile škola i za nas studente. Naše učešće na prugama je doprinijelo razbijanju mišljenja, koja su do tada vladala o studentima. Povezanost sa seljačkom i radničkom omladinom na pruži kao i povezanost sa bosanskim seljacima nam je realno pokazala kako i koliko treba učiti pa da bi po završetku studija mogli učestvovati u izgradnji industrije i poljoprivrede, kulturnom i društvenom životu naše zemlje“ (Studentski list, 13. III. 1948, br. 10, str. 3).

⁴¹ DAZG, [0685], Sveučilišni komitet KPH/SKH Zagreb (1945–1979), Zapisnik sa savjetovanja rukovodioca fakultetskih komiteta, Zapisnik sa savjetovanja Sveučilišta, 4. X. 1949, sign. 47. „Po pitanju radnih akcija na farmaciji bio je zadužen jedan član partije, koji je mislio samo da treba da nosi titulu komandanta, a sam nije doprinio ništa i nije se založio u radu. Ili primjer na ekonomiji su se u početku na široko oslobađali članovi partije od radnih akcija bez liječničkog pregleda, što je loše djelovalo na ostale brigadire“ (Boro Ercegovac).

⁴² *Zapisnici Politbiroa* 2005, 124.

⁴³ SUPEK 1963, 12.

⁴⁴ GOLDSTEIN 2008, 435.

Druga tema o kojoj list vrlo često piše je slika uzornoga mladog intelektualca, ističući uvijek nužnost „ispravnoga“ političkog kursa i odgojne funkcije studentske organizacije.⁴⁵ Puno se pažnje posvećivalo agitaciji,⁴⁶ što je razumljivo ukoliko znamo da je glavni cilj maksimalno omasoviti pokret.⁴⁷ O „društvenoj odgovornosti“ onodobnih intelektualaca naveliko se raspravljalo. Za interpretaciju trebamo uvažiti relacije intelektualac – društvo i intelektualac – Partija. S. Šuvar piše: „Intelektualac formulira teorije, ideologije, prenosi kulturu i tradiciju, gradi vizije i ima mnogo povoda da se govori o njegovoj odgovornosti.“⁴⁸ Značajne su riječi povjesničara umjetnosti Grge Gamulina, tada profesora Filozofskog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: „Ja sam prišao partiji kao intelektualac, a ne na klasnoj svijesti. Ono što nas čini intelektualcima, čini nas komunistima. Ko napada na me kao na intelektualca, napada na me kao na komunistu“.⁴⁹ Uloga intelektualca je presudna, odnosno uloga i značaj teorije za svaki revolucionarni pokret je ključan. Naime, što je pokret radikalniji, to mu je potrebnije racionaliziranje, a kao što sam već istaknula, komunistički je pokret imao za zadaću stvoriti potpuno

⁴⁵ Marko Šarić u referatu „Narodna studentska omladina-jedinstvena, demokratska i odgojna organizacija“ kaže: „Bitna oznaka Narodne studentske omladine sastoji se u njenom odgojnom karakteru. NSO odgaja studente u duhu ljubavi i odanosti prema svojim narodima, razvija kod njih radni elan i radnu disciplinu, zalaže se za podizanje njihovog općepolitičkog i kulturnog nivoa i usvajanje napredne naučne misli. Tu se pitanje odgoja ne može prepustiti nekom spontanom razvitku, nego je nužno taj posao sprovesti organizirano, neprekidno, uz određeni plan. (...) Kroz nju (NSO) studenti uče da vole svoj narod i svoju zemlju, da pravilno gledaju na svijet i društvo, ističu političku perspektivu, kulturno se uzdižu, što više u NSO razvija se kod njih odgovornost prema radu, volja za rad, radna disciplina, dakle sve ono što je pozitivno. Jednom riječju, NSO je u prvom redu pozvana da u svakom pojedinom studentu oblikuje sve one vrline, koje će ga u pozitivnom smislu karakterizirati kao čovjeka, odnosno, koje će ga usloviti da od njega postane dobar stručnjak i pošten građanin FNRJ“ (Studentski list, 9. V. 1948, br. 18, str. 3).

⁴⁶ DAZG, [0685], Sveučilišni komitet KPH/SKH Zagreb (1945–1979), Izvještaj o političko-ideološkom radu čelija sveučilišnih nastavnika 1945–1948, sign. 67. Školske 1946/1947. godine idejno-politički rad odvijao se kroz sljedeće forme: debatne kružoke, partijsku izgradnju, debatne večeri i usmene novine. na debatnim je kružocima uz rukovodioca i predavača bilo oko 40-50 ljudi. Održavali su se dva puta mjesečno. Nakon predavanja slijedila je diskusija te su obuhvaćali 70% studenata. Partijsku izgradnju provodili su članovi Partije i SKOJ-a tijekom cijele godine prema planu i literaturi iz partijske škole pri CK KPH. Debatne večeri organizirale su se jednom mjesečno za sve studente 1. godine fakulteta. Suprotno svomu nazivu uključivale su samo predavanje, bez ikakve debate. Usmene novine su priređivane povodom pojedinih značajnih državnih datuma, tijekom kojih se održavao referat, uz kraći popratni umjetnički program.

⁴⁷ DAZG, [0732], Kotarski komitet NOH-a Zagreb (1943–1955), Kotarski odbor USAOH-a, Uredžbeni spisi, kutija 6. „Isto tako treba da posvetimo pažnju naročito školama da odmah porade a isto tako poraditi sa roditeljima preko masovnih sastanaka da djecu obvezano u školu. Škole treba kontrolirati da se ta djeca odgajaju u duhu prema NOP školi i roditeljima. Treba prikupiti svu omladinu i onu koja još danas stoji po strani zato treba da poradimo punom parom na okupljanju omladine preko svih društvenih i sportskih organizacija“.

⁴⁸ ŠUVAR 1980, 23.

⁴⁹ DAZG, [0685], Sveučilišni komitet KPH/SKH Zagreb (1945–1979), Zapisnik sa sastanka OO SK nastavnika Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 27. I. 1947, sign. 59.

novu društvenu zbilju. Borbu za to novo društvo smatrali su eminentno kulturnim činom i zato se o njemu trebalo neprestano aktivno promišljati, razlagati u javnosti i argumentirati.⁵⁰ Zaključak da se „ljudi trebaju praviti da razmišljaju“,⁵¹ nije netočan. Nije samo cenzura bila na snazi, već je bila potrebna i samocenzura ukoliko se nije htjelo dospjeti među „nepodobne“. Oslonac je bio na „kolektivnom umu Partije“ i zato diferenciranje između „političke“ i „nepolitičke“ kulture nije dolazilo u obzir.⁵² Studenti, mladi intelektualci koji će promišljati i stvarati društvenu zbilju u budućnosti sloj su na koji se ozbiljno računalo. Zato je bilo nužno osposobiti ih da što prije postanu dio širih društvenih snaga, i to ne samo baveći se intelektualnim konstrukcijama nove zbilje, već ih uključiti u proizvodni sektor i rješavanje (nagomilanih) problema privrede. Privrednom sustavu su za razvoj bile neophodne nove obrazovane snage jer je bez njih daljnji rast bio nemoguć. No, nisu svugdje nailazili na željenu masovnu podršku i želju za participiranjem.⁵³

Na potrebu konstruiranja nove zbilje nadovezuje se sljedeća važna tema na stranicama Studentskog lista – izgradnja novog jugoslavenskog nacionalizma.⁵⁴ Razvoj privrednog sektora bio je nemoguć bez sudjelovanja stanovništva u procesu obnove zemlje, a njega je najprije trebalo motivirati za sudjelovanje u tom procesu. Naravno da je motiviranje ljudi išlo preko definiranja i zatim propagiranja novih društvenih vrijednosti i normi, za čije je oblikovanje bila zadužena kulturno-intelektualna domena u društvu. Vrijednosti koje nisu odlikovale Jugoslavene su, između ostalih, „nepolitičnost“ koju opisuju kao „bježanje od zadataka, tupu samoživost, kretanje u uskom krugu podmirenja svojih potreba, nesumnjivu kočnicu u općem poletu“⁵⁵ te „buržoaski individualizam“⁵⁶. Karikatura „Viša matematika“,

⁵⁰ STIPETIĆ 1980, 17-23.

⁵¹ FEHER-HELER-MARKUŠ 1986, 281.

⁵² FEHER-HELER-MARKUŠ 1986, 291.

⁵³ DAZG, [0732], Kotarski komitet NOH-a Zagreb (1943–1955), Kotarski odbor USAOH-a, Zaključci II. Konferencije NO za okrug Zagreb, 4. II. 1947, kutija 1. „Radi nejasnoća općenitog shvaćanja zadataka naše omladinske organizacije, naša je omladina do danas stajala po strani privrednih zadataka, te na taj način nije pomogla našoj vlasti u pomaganju privrednih problema, kako bi trebala“.

⁵⁴ Aleksandar Flaker u članku „Za temeljitije proučavanje pitanja jugoslavenskog patriotizma“ prenosi riječi M. Krleze da su „u bivšoj Jugoslaviji razvijali naš patriotizam u školama na primjerima Ljudevita Posavskog, 80 velikih i 100 malih Tomislavovih lađa, na Sigetu i Zrinsko-Frankopanskoj uroti“ te nastavlja „Sada treba našoj historiji pristupiti naučno i otkriti ono što je u njoj zaista vrijedno. Htio bih ovdje da istaknem primjere, koje može da nam u objašnjavanju jugoslavenskog socijalističkog patriotizma dađe na pr. i naša narodna pjesma, koja je u svojim borbenim strofama vjerno odrazila postojanje osjećaja ljubavi prema domovini, dala krasne primjere sažetog, umjetničkog saznanja o toj društvenoj pojavi, bila djelotvorna u smislu aktiviziranja narodnih masa za borbu“ (Studentski list, 29. I. 1949, br. 4, str. 4). Usp. GOLDSTEIN 2004, 419 – 433.

⁵⁵ Studentski list, 21. II. 1948, br. 7, str. 2.

⁵⁶ „Usamljenost, samoljublje, umjesto ljubavi prema životu, moralna degradacija, bijeg,

prenesena iz New York Herald Tribunea, s popratnim tekstom: „Učitelj zarađuje 45 \$ tjedno, a za život mu je potrebno 60 \$; koliko će noći on morati da radi u baru da ne bi umro od gladi, ako za noć zasluži 5 \$?“⁵⁷ poslužila je kao ilustracija za degradaciju čovjeka u kapitalističkom sustavu.

Došli smo do pitanja u kolikoj je mjeri *Studentski list*, kao organ studenata Sveučilišta u Zagrebu, pratio svakodnevni život zagrebačkih studenata i doprinio rješavanju njihovih brojnih tekućih problema? Kao što sam već istaknula, list donosi egzaktno podatke o broju studenata svakog pojedinog zagrebačkog fakulteta o učestvovanju u radnim brigadama tijekom radnih akcija. Također ažurno izvještava o uspjesima studentskih sportskih sekcija i broju položenih ispita tijekom ispitnih rokova.⁵⁸ Analizom tekstova zaključujem da su dva ključna problema koja muče studente: nedostatak udžbenika i skripti,⁵⁹ neredovita isplata stipendija, kvaliteta prehrane i higijena u menzama.⁶⁰ Budući da je uredništvu lista ključna odgojna funkcija lista, objavljuju one studentske referate koji propagiraju službenu državnu politiku. Stoga mislim da bi bilo zanimljivo potražiti one referate koje uredništvo nije ocijenilo pozitivno i nije ih objavilo. Isto tako, budući da list objavljuje popise studenata sudionika radnih akcija i udarnika, što se dogodilo studentima koji su odbili sudjelovanje?⁶¹

dekadentno rušenje ličnosti, rastrganost svijesti – to je plaća za tobožnju nezavisnost. Suvremeni individualizam moguć je samo kao dekadentska, patološki bolesna psihologija“ (*Studentski list*, 28. II. 1948, br. 8, str. 13).

⁵⁷ *Studentski list*, 24. I. 1948, br. 3, str. 7.

⁵⁸ Nije rijetkost da se navode imena studenata koji se smatraju uzornima, kao npr. „Drugarica Maja Kajser (1. godina kemije Tehničkog fakulteta) u 1. semestru je položila 4 ispita s ocjenom 10“ (*Studentski list*, 5. VI. 1948, br. 22, str. 2).

⁵⁹ „Jedan od osnovnih problema je neravnomjernost u opskrbi pojedinih fakulteta udžbenicima. Uzmimo za primjer Prirodoslovno-matematički fakultet, koji do sada nije još uspio izdati niti jednu skriptu ili udžbenik. I tempo kojim se od strane autora pišu udžbenici ne možemo smatrati zadovoljavajućim. (...) Veliki je zadatak Komisije za udžbenike i skripte osiguravanje papira za naša izdanja. (...) Jedna od primjedbi koja se najčešće čuje kod naših studenata, odnosi se na preglednost udžbenika. Mnogim udžbenicima se kao zamjerka stavlja t. zv. Objektivnost. Autor nabraja protuslovne činjenice o jednom problemu ne navadajući svoj stav. Ni pitanje jezika i stila nije svugdje riješeno. U mnogim udžbenicima prevladuje teška germanska stilistika“ (*Studentski list*, 7. I. 1950, br. 1, str. 5).

⁶⁰ „Kvalitet pripremljenih jela nije uvijek zadovoljavajući. U mnogim se menzama ne vodi nikakva kontrola nad pranjem i čišćenjem pribora za jelo. Stolnjaci se neredovito mijenjaju, te se prostiru već sasvim zaprljani, a posude u kojim se hrana služi često puta je nedovoljno oprano“ (*Studentski list*, 4. X. 1948, br. 28, str. 3).

⁶¹ DAZG, [0732], Kotarski komitet NOH-a Zagreb (1943–1955), Kotarski odbor USAOH-a, Plan i program rada ‘48., kutija 2. „Da bi se pravo vrijeme razvijao sav rad u omladinskim aktivima, potrebno je sprovesti živu agitaciju, kroz koju će se ujedno i pokarakterisati i razotkriti rad pojedinih ljudi, koji na nekim mjestima otežavaju rad omladinske organizacije. Agitacija treba da sprovede slijedeće forme: kao prvo izdavanje zidnih novina, parola i plakata kao i raznih grafikona u kojima treba da se vide svi nedostaci u radu aktiva. Dalje na plakatima treba da se

Iako se direktno ne odnosi na propagiranje slike „novog mladog jugoslaven-skog intelektualca“, razdoblje obuhvaćeno radom (1945–1950.) nepotpuno je ukoliko se ne spomene spor s Kominformom. Studentski list je zabilježio da se sukob jugoslaven-skog vodstva sa službenom Moskvom 1948. godine odrazio i na studente.⁶² Dotada su jugoslaven-ski studenti bili redoviti sudionici i aktivni članovi organizacijskih tijela brojnih međunarodnih prosovjetski orijentiranih studentskih konferencija, umjetničkih festivala i sportskih natjecanja, a na njih im je otada zabranjen pristup.⁶³ Istovremeno, od tada su u listu zaredali članci o gostovanjima studenata iz zapadnih zemalja (Nizozemske, Engleske, Austrije, Švedske, Norveške, Kanade, Italije, Belgije, Danske) u Zagrebu i Jugoslaviji, o posjetima zagrebačkih studenata sveučilištima tih zemalja, a do tada redovitu rubriku „Iz bratskog SSSR-a“ zamjenjuje ona o životu studenata u zapadnoeuropskim zemljama.⁶⁴ Pred studentskom populacijom našli su se novi uzori i suradnja s novim partnerima, iako ciljevi i zadaci kulturne politike nisu izmijenjeni.

Zaključak

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata cjelokupna materijalna baza kulturnog života postaje vlasništvo države. Zbog potrebe redefiniranja društvene zbilje, osnovna zadaća svih medija i kulturnih ustanova postaje promicanje političkih ideja državnog vrha te normi i vrijednosti koje on propisuje. Odjeljenje za agitaciju i propagandu CK KPH (Agitprop) jest na vrhu sustava informiranja te ono osim zabrana daje i konkretne zahtjeve: kako i što pisati sa željom što hitnijega omasovljenja nove kulturne matrice. I Studentski list, organ Narodne studentske omladine Sveučilišta u Zagrebu, ima istu zadaću. List je namijenjen studentima-mladim intelektualcima i glavni mu je zadatak zagovarati ideje Partije koje se odnose na omladinu i studente. Studentima je povjerena važna uloga prenošenja dostignuća revolucije budućim generacijama i zato je u prvom planu bilo dovesti studente i zadržati ih na „ispravnome“ političkom putu. Postali su mostom iz-

vidi koliko se koji član narodne omladine pretplatio na omladinsku štampu, to treba da se vidi ime i prezime tih omladinaca koji su se pretplatili, u parolama treba pisati o vezi omladinskih zadataka kao na primjer, kao prijavljujemo se za gradnju auto puta, pionirskog grada“ itd.

⁶² usp. BANAC 1990, 126.

⁶³ „U vremenu od 15-25. o. mj. sastao se u Sofiji Savjet Međunarodnog saveza studenata. Između 2. i 8. septembra bio je u Budimpešti Kongres Svjetske federacije demokratske omladine, a kroz mjesec august održao se u istom gradu Svjetski festival omladine i studenata, te ljetne Studentske sportske igre. Jugoslaven-sknoj omladini i studentima nije bio omogućen pristup ni na jedan od ovih sastanaka“ (Studentski list, 1. X. 1949, br. 24, str. 3).

⁶⁴ Izvrsnu analizu studentskih organizacija i udruga mladih kao političko-ideološkog oružja u hladnoratovskom razdoblju dao je Joel Kotek u članku „Youth Organizations as a Battlefield in the Cold War“.

među starije generacije partizana-revolucionara i mladih. Odgojna funkcija svih omladinskih i studentskih organizacija i listova bila je najvažnija, posebno zato što je cilj bio što prije mlade uključiti u šire društvene snage, čime su postali agensom sekundarne socijalizacije. Također zaključujem da „nova javnost“ nije u cijelosti realizirana, jer tada ne bi bilo potrebe za propagandom. S druge strane, o aktualnom studentskom životu i mnogobrojnim studentskim problemima list nije previše pisao, čemu je razlog idealiziranje života u novoj državi i naglašavanje uspjeha i napretka umjesto problema.

Kratice

CK – Centralni komitet; DAZG – Državni arhiv u Zagrebu; FNRJ – Federativna Narodna Republika Jugoslavija; KPH – Komunistička partija Hrvatske; KPJ – Komunistička partija Jugoslavije; NDH – Nezavisna država Hrvatska; NOH – Narodna omladina Hrvatske; NOJ – Narodna omladina Jugoslavije; NRH – Narodna Republika Hrvatska; NSO – Narodna studentska omladina; SKH – Savez komunista Hrvatske; SKOJ – Savez komunističke omladine Jugoslavije; SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika; USAOH – Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske.

Bibliografija

Izvori

Državni arhiv u Zagrebu

Fond 0685, Sveučilišni komitet KPH/SKH Zagreb (1945–1979)

Fond 0732, Kotarski komitet NOH-a Zagreb (1943–1955), Kotarski odbor USAOH-a.

Studentski list, Zagreb, 1945–1950.

Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945.–1952., svezak 1, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005.

Literatura

BANAC, Ivo (1990), *Sa Staljinom protiv Tita*, Zagreb: Globus.

BILANDŽIĆ, Dušan (1999), *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb: Golden marketing.

BROČIĆ, Manojlo (1988), Problemi političke socijalizacije i subjektiviteta mladih, u: *Omladina i politika – jugoslavenska omladina između političke apatije i autonomnog političkog subjektiviteta*, Split: Marksistički centar Međuopćinske konferencije SKH za Dalmaciju.

CHOMSKY, Noam (2002), *Mediji, propaganda i sistem*, Zagreb: Što čitaš?.

CURRAN, James (2002), *Media and Power*, London – New York: Routledge.

- DIMIĆ, Ljubodrag (1988), *Agitprop kultura*, Beograd: Rad.
- FEHER, Ferenc – HELER, Agnes – MARKUŠ, Đerđi (1986), *Diktatura nad potrebama*, Beograd: Rad.
- GOLDSTEIN, Ivo (2008), *Hrvatska 1918-2008.*, Zagreb: EPH Liber
- GOLDSTEIN, Ivo (2004), *Miroslav Krleža o hrvatskoj historiografiji i hrvatskoj povijesti, u: Spomenica Filipa Potrebiće*, ur. Mirjana Matijević Sokol, Zagreb: Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest
- INGLIS, Fred (1997), *Teorija medija*, Zagreb: Barbat.
- JANTOL, Tomo (1980), *Socijalizam i javnost*, Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost SSO.
- JOWETT, Garth – O'DONNELL, Victoria (1999), *Propaganda and Persuasion*, SAD: Sage
- KAŠIĆ, Biljana (1989), Partijnost i sočrealizam. Pogled na kulturu 1945.–1950., *Naše teme*, 33 (1989) 10.
- KOTEK, Joel (2003), Youth Organizations as a Battlefield in the Cold War, u: *The Cultural Cold War in Western Europe 1945-1960*, London: Frank Cass Publishers.
- LUCAS, Scott (2003), Revealing the Parameters of Opinion: An Interview with Frances Stonor Saunders, u: *The Cultural Cold War in Western Europe 1945–1960*, London: Frank Cass Publishers.
- McLUHAN, Herbert M. (2008), *Razumijevanje medija*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- MILIĆ, Vladimir (1978), *Revolucija i socijalna struktura*, Beograd: Mladost.
- OSGERBI, Bil (2005), Dobri, loši i zli: mladi u medijima posle Drugog svetskog rata, u: *Uvod u studije medija*, Beograd: Clio.
- PERIĆ, Ivan (1972), Društvene vrijednosti u omladinskom pokretu Jugoslavije u toku NOR-a i poslijeratne obnove i izgradnje, u: *Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj od 1941. do 1948.*, Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost omladine.
- POPOVIĆ, Miloje (1965), *Studenti i politika*, Beograd.
- RADELIĆ, Zdenko (2006), *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.–1991. (od zajedništva do razlaza)*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- SENJKOVIĆ, Reana (2008), *Izgubljeno u prijenosu: pop iskustvo soc kulture*, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- SENJKOVIĆ, Reana (2001), Propaganda, mediji, heroji, mitovi i ratnici, *Polemos*, 4 (2001).
- SPEHNJAK, Katarina (2002), *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945.–1952.*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- SPEHNJAK, Katarina (1993), Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.–1948., *Časopis za suvremenu povijest*, 25 (1993) 1.
- SPEHNJAK, Katarina (1993), Uloga novina u oblikovanju javnog mnijenja u Hrvatskoj 1945.–1952., *Časopis za suvremenu povijest* 25 (1993) 2-3.

- STEVENSON, Nick (2002), *Understanding Media Cultures*, London: Sage.
- STIPETIĆ, Zorica (1980), *Komunistički pokret i inteligencija*, Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost SSO.
- STREET, John (2003), *Masovni mediji, politika i demokracija*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- SUPEK, Rudi (1963), *Omladina na putu bratstva*, Beograd.
- ŠUVAR, Stipe (1980), *Politika i kultura*, Zagreb: Globus.
- ULE, Mirjana (1988), Svakodnevna političnost mladih – političnost svakodnevnog života, u: *Omladina i politika - jugoslavenska omladina između političke apatije i autonomnog političkog subjektiviteta*, Split: Marksistički centar Međuopćinske konferencije SKH za Dalmaciju.
- VOLČIČ, Zala (2003), Who Wants to be a Media Literate? Locating Media Research Methods and Applying them to the „Media Literacy“ Concept, *Medijska istraživanja*, 9 (2003) 2.
- ZAKOŠEK, Nenad (1989), Legitimacija političke vlasti u socijalizmu, *Naše teme*, 33 (1989) 1-2.
- ŽARIĆ, Slobodan (1972), Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj od 1941. do 1948., u: *Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj od 1941. do 1948.*, Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost omladine.

“Exemplary young intelligence” based on “Studentski list” from 1945/1950.

The main purpose of all magazines and newspapers in Yugoslavia in period between 1945 and 1950 was official state policy propaganda. Intelligence was also part of propaganda. “Studentski list” was given a task to motivate students and young people to participate in state renewal, as well as to form new nationalism based on new nationality.

Ključne riječi: tisak, propaganda, omladina, „Studentski list“.

Keywords: press, propaganda, youth magazines, “Studentski list”.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 41

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2009.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 41

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Damir Boras

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u studenome 2009. godine

Naklada

400 primjeraka